

Personlige taktile bøker

Innholdsfortegnelse

Supplement til kurs.....	3
Innledning	3
Taktil sans	4
Taktil diskriminering	5
Eksempler på struktur	5
Utgangspunkt for å lære punktskrift.....	7
Hvordan bruke personlige taktile bøker	8
Lesing og leseopplæring når du skal lese med hendene.....	8
Stimulere interessen for taktil utforskning av bokstaver	9
Viktigheten av lekeskriving	9
Hva er personlige taktile bøker	10
Hvorfor lage taktile bøker selv	10
Bli kjent med konseptet bok.....	11
Bli kjent med materialet og temaet	12
Planlegg leseaktiviteten	13
Hånd over hånd metoden	13
Rollemodell for barnet	14
Etablering av felles oppmerksomhet.....	14
Ulike måter å etablere felles oppmerksomhet på	15
Viktig å tenke på når du skal lage en taktil bok	15
Tenk taktilt, ikke visuelt	15
Boken må tåle utforskning.....	16
Hvordan lage en personlig taktil bok	17
Dette trenger du for å lage en taktil bok.....	17
Valg av tema til boken	18
Forslag til tema:.....	19
Storyboard for å planlegge boken	19
Forsiden	20
Antall sider	20
Bruk av visuell tekst og punktskrift	20
Valg av taktile illustrasjoner.....	20
Valg av materiale og utforming	21
Valg av materialer	21
Utforming	22
Tips til innkjøp og bruk av materialer	22
Eksempel på taktil bok med fokus på det taktile	22
Eksempel på en taktil bok hvor fokuset er på det visuelle	23
Introduksjon av boken for barnet	23

Personlige taktile bøker

Hvordan lage og bruke personlige taktile bøker for personer med behov for informasjon gjennom den taktile sansen.

Denne ressursen er for barnehagelærere, lærere og andre som jobber med barn som kan ha nytte av taktil informasjon og har behov for at innhold i bøker blir presentert taktilt fremfor visuelt. Taktile bøker brukes primært av barn som er blinde, har en synsnedsettelse, kombinerte sansetap, døvblindhet eller har sammensatte lærevansker. Det som er felles er at de har behov for tilgang og støtte til informasjon gjennom sin taktile sans.

Vi bruker betegnelsen «barnet» om personen den taktile boken lages for, men taktile bøker kan brukes i bredt aldersspekter.

Ressursen er delt opp i to deler:

- Hvordan du bruker taktile bøker
- Hvordan du lager en personlig taktil bok

Supplement til kurs

Denne ressursen er et supplement til fysiske kurs om samme tema. På kursene får du en bredere teoretisk innføring, praktiske øvelser, erfaringsdeling og veiledning knyttet til taktil tilnærming. Praktiske øvelser gir en større forståelse for hvordan innta informasjon taktilt og ikke visuelt. I forkant av kurs kan du bruke denne ressursen til å forberede deg til kurset. I etterkant kan du bruke ressursen som en støtte når du skal lage bøker.

Innledning

Når vi i denne veilederen omtaler taktile bøker, mener vi personlige bøker, de som er laget spesielt til det enkelte barn. En personlig bok er laget til barnet som skal bruke boken, basert på tidligere erfaringer som barnet har. Vi har tatt utgangspunkt i at en nær voksen til barnet lager boken.

Det finnes også taktile bøker som er produsert i større omfang, og som du kan få tak i biblioteket eller kjøpe. Disse bøkene er ikke spesielt tilpasset barnet, og tar ikke hensyn til barnets erfaringer. Personlige bøker er et godt utgangspunkt for barn som ikke har hatt tilgang eller liten tilgang til bøker. Her kan du bruke det som motiverer og interesserer for å få fokuset rettet mot det å lese en bok. Taktile bøker kan brukes som et virkemiddel for å få til gode og meningsfulle opplevelser sammen med andre. I tillegg kan gode og lystbetonte erfaringer med bøker og lesing være positivt for senere lese- og skriveopplæring.

Taktil sans

Når vi snakker om taktil sans i denne ressursen mener vi den informasjonen du får gjennom noe du kjenner på med hendene, ved bruk av fingrene, fingertuppene eller hele hånden. Taktil sans er en nærsans, som gir informasjon om det du kan kjenne på og er i umiddelbar nærhet av.

Gjennom synet kan du raskt finne ut hvor boken er, formen og størrelsen på boken, hva tema for boken er, og om du synes den ser interessant ut. Alt dette kan du innhente informasjon om ved å kaste ett blick på boken.

Synssansen er en motivator som kan bidra til leselyst.

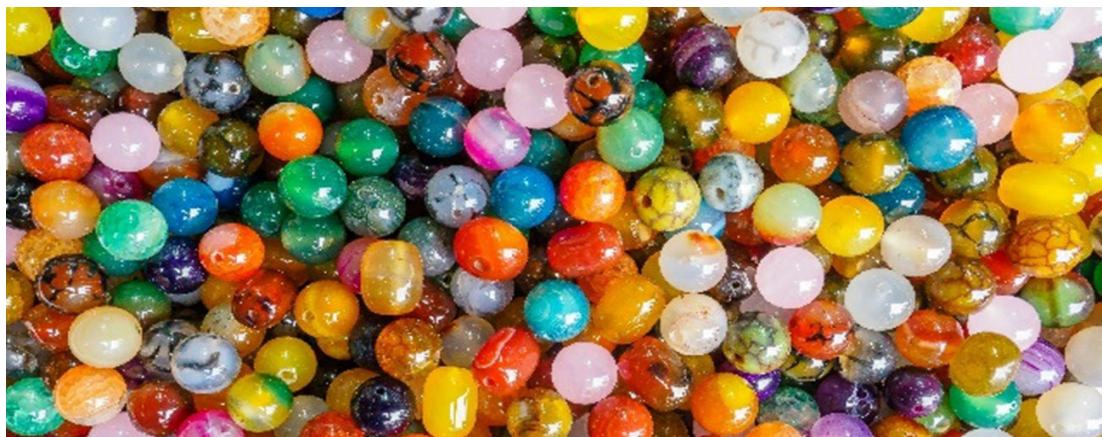
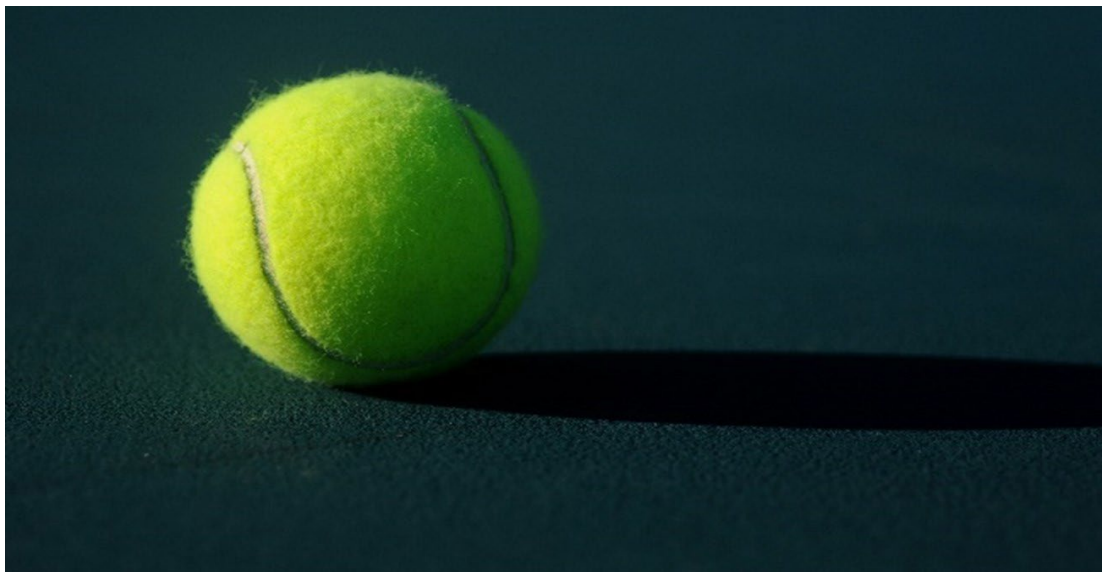

Når du ikke kan innhente informasjon gjennom synssansen vil det være tidkrevende å få et overblikk over det man blir presentert for. Når du må ta i bruk taktilsansen for å utforske og få informasjon over et rom vil det ta lang tid å få et overblikk over rommet. Det krever at barnet må utforske bit for bit med taktil sansen for å få et helhetlig bilde av rommet. Et seende barn danner seg raskt et overblikk.

Taktil diskriminering

Taktil diskriminering er evnen til å kjenne forskjell på form eller tekstur når en kjenner på materiale, og evnen til å gjenkjenne materiale som en har kjent på med hendene tidligere. Ved å utforske forskjellige typer materiale kan en lære konsepter som for eksempel glatt, ru, hardt og å utforske materialer i forhold til hverandre.

Eksempler på struktur

Taktil diskriminering er en evne som må læres og øves opp, og som bidrar til at barnet kan gjenkjenne taktile illustrasjoner i en taktil bok. Det må være lett å kjenne forskjell på illustrasjonene, de må derfor ikke være for like.

Utgangspunkt for å lære punktskrift

Å lære å systematisk innhente informasjon ved hjelp av taktilsansen er et godt utgangspunkt for den som skal lære punktskrift. Førpunkt er aktiviteter som bidrar til taktil diskriminering og systematisk bygger opp de ferdighetene barnet har behov for når det skal lære å lese bokstaver en skal kjenne på, i motsetning til bokstaver en skal se for å gjenkjenne.

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j

k	l	m	n	o	p	q	r	s	t

u	v	w	x	y	z	æ	ø	å

Punktskriftalfabetet

Hvordan bruke personlige taktile bøker

Alle barn bør få muligheten til å bli kjent med bøker og lesing av tekst. Nærpersoner må gi tilgang til taktile bøker, og vise hva en taktil bok er. På de neste sidene kan du lese om hvordan du bruker en taktil bok for å gi tilgang og støtte til informasjon gjennom den taktile sansen.

Lesing og leseopplæring når du skal lese med hendene

Lesing av bøker står sterkt i vår kultur. Det er vanlig at små barn får tilgang på bøker på et tidlig tidspunkt. Å gi bøker i barselgave, dåpsgave og bursdagsgave er ikke uvanlig.

I barnehage og skole legges det vekt på å tilby et mangfold av bøker slik at barna blir kjent med ulike sjangre og skriftspråket. Alle barn, unge og voksne i vårt utdanningssystem bør få erfare hva en bok er, også om man er blind, har en synsnedsettelse eller sammensatte lærevansker. Elever som ikke følger læreplanmålene, bør også ha mulighet til å lære seg å bli kjent med tekst og lese tekst.

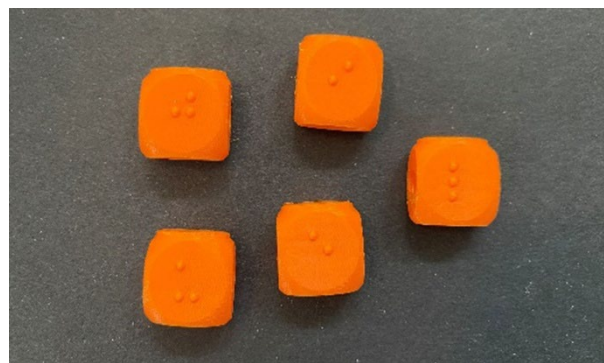
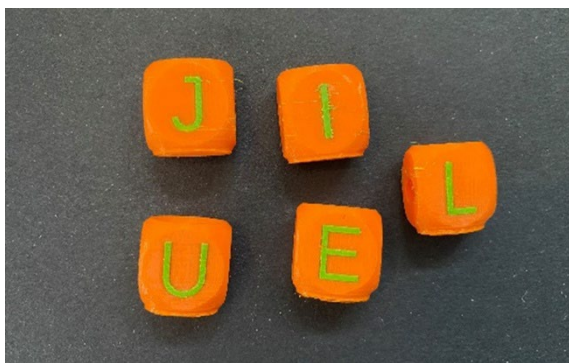

Stimulere interessen for taktil utforskning av bokstaver

Seende barn har tilgang til skriftspråket i sine omgivelser fra fødsel. Barn som er blinde eller har en synsnedsettelse har ikke tilgang til bokstaver i sine omgivelser uten at nærpersonene viser dem skriftspråket. Det er viktig at man stimulerer interessen for å utforske og bli kjent med bokstaver.

Nærpersoner kan bidra til at barnet blir kjent med og får et forhold til punktskrift før lese- og skriveopplæringen begynner. Ett eksempel vil være at barnet utforsker en taktil bok som har taktile illustrasjoner og punktskrift. Da kan barnet lære seg forstå at det er en sammenheng mellom illustrasjonen og det som står skrevet.

Barnet kan i likhet med andre barn bli presentert for «sin bokstav» (første bok fornavnet) og lære å kjenne igjen denne før lese- og skriveopplæringen begynner. En taktil bok kan være en måte å presentere dette på, som kan bidra til at barnet får en forståelse for hva bokstaver er.

Viktigheten av lekeskriving

Når seende barn lekeskriver betyr det ikke at de kan lese og skrive, men de hermer og gjør noe som ligner. Barn som er blinde eller har en synsnedsettelse må bli presentert for muligheten til å leke med skriftspråket. La gjerne barnet lekeskrive for eksempel ved hjelp av en punktskriftmaskin, for så å sette det inn i en taktil bok og kjenne på det de har skrevet. På denne måten blir de kjent med hvordan en punktskriftmaskin (se bildet under) fungerer og at denne skriften hører hjemme i en bok.

Hva er personlige taktile bøker

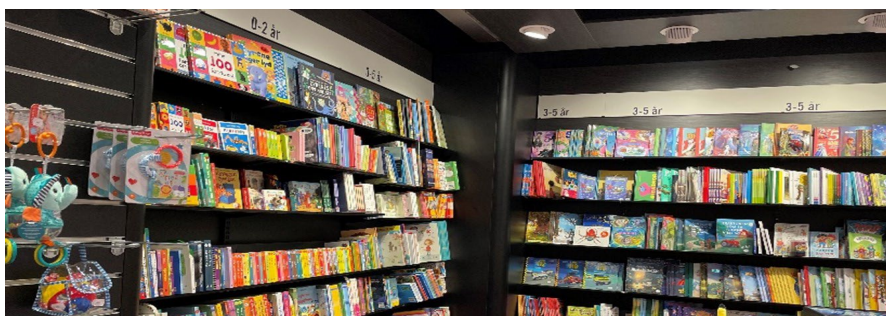
En personlig taktil bok har bilder eller skrift som barnet kan utforske med hendene. Boken er ment for å utforskes taktilt, og det visuelle er underordnet. Det viktigste er at det en kjenner på gir mening for den som utforsker boken. Det kan være utformet som en bildebok med taktile illustrasjoner og tekst, men den kan også være utformet som en pekebok med kun taktile illustrasjoner.

I tillegg til taktile illustrasjoner og eventuelt punktskrift kan det være nyttig å ha en støttetekst i visuell skrift. Dette kan bidra til at nærpersonen som leser sammen med barnet er innforstått med hva historien og de taktile illustrasjonene omhandler. Det kan også være barn som har utbytte av tilgang til visuell skrift i boken, men som likevel har behov for taktile illustrasjoner.

Hvorfor lage taktile bøker selv

Om barnet har lite eller ingen erfaring med bøker anbefaler vi å lage en bok om noe som er interessant og motiverende for barnet. Tilgjengeligheten og utvalget til visuelle bøker er stor. Det er enkelt å finne en bok som interesserer og motiverer det seende barnet.

Tilgjengeligheten til taktile bøker er begrenset, de er ikke nødvendigvis så lette å få tak i og kanskje finner man heller ikke en bok om det temaet man er ute etter. Å ta utgangspunkt i barnets erfaringer når man lager en taktil bok vil være et godt utgangspunkt for å fange interessen og stimulere språkutviklingen. Hvis det er utfordrende å finne ut hva som motiverer og hva som interesserer, kan man like gjerne tenke hva barnet har erfaring med å gjøre, og lage bøker om dette. For eksempel en tur i skogen. Når man lager en taktil bok om noe barnet har erfaring med, og som er en del av hverdagen, kan boken brukes som en forberedelse til å gjennomføre aktiviteten, eller som grunnlag for samtale om noe som har skjedd. Da snakker man om noe som er ut over her-og-nå-situasjonen, altså et situasjonsuavhengig språk.

Bli kjent med konseptet bok

Det er viktig å være bevisst på at bok som konsept må introduseres for barnet. Hvis barnet ikke har erfaring med hva en bok er, kan det hende at barnet utforsker boken ved å rive ut sider, bite i den og kaste den vekk. Dette betyr ikke at barnet ikke er interessert, men dette kan være en del av utviklingen knyttet til å lese en bok. Ikke gi opp selv om dette skjer flere ganger. Fortsett å introdusere boken og følg barnets initiativ. For at lesing skal bli lystbetont er det viktig å avslutte når barnet gir uttrykk for det. Tidsperspektivet her kan variere, men tenk opp til ett halvt år. Det er vi som nærpersoner som må vise barnet hvordan en bok skal leses og behandles.

Bli kjent med materialet og temaet

Før du presenterer selve boken for første gang kan det være en fordel at barnet har blitt kjent med materialet til de ulike taktile illustrasjonene.

- Ha to eksemplarer av hvert materiale, ett som man limer inn i boken og ett som man bruker til forberedelse.
- Snakk om temaet i boken og hva de ulike materialene representerer slik at barnet kan forberede seg på hva boka handler om og kanskje enklere diskriminere de ulike illustrasjonene.

Planlegg leseaktiviteten

Når du skal starte å lese en taktil bok for et barn er det viktig at det planlegges godt. For at aktiviteten skal bli kjent for barnet er det viktig å

- Ha en struktur som er gjentakende.
- Aktiviteten bør inneholde en tydelig begynnelse og en tydelig slutt, noe som bidrar til kjente og trygge rammer.
- Det er en fordel at den som skal lese for barnet har planlagt hvilken taktil bok en skal lese.
- Det er viktig å planlegge om boken skal leses høyt i samlingsstund, foregå i en liten gruppe eller en til en.
- Ved å legge til rette for en god lesestund etablerer man lesing av bok som en bevisst aktivitet og kan være med på å formidle en god lesekultur.

Hånd over hånd metoden

Med hånd over hånd mener vi felles bruk av hender. Den voksne legger sin hånd under barnets hånd og leder den mot det man ønsker at barnet skal kjenne på. Den voksnes hånd fungerer som en «buffer» ved at den voksne først tar på gjenstanden. Da kan barnet velge å kjenne litt på gjenstanden med den store hånden som buffer, og utforske videre alene eller ta hånden sin vekk. Man skal unngå å ta hånden til barnet direkte på gjenstanden, dette kan virke mot sin hensikt ved at barnet ikke ønsker å utforske taktilt i etterkant av en eller flere slike opplevelser.

Rollemodell for barnet

En god introduksjon av den taktile boken innebærer at en voksen er en god rollemodell. Det vil si at man intoner seg til barnet og har fokus på den taktile sansen. For at barnet skal få forståelse av konseptet bok må den voksne vise og veilede. Dette handler om hvordan boken skal holdes, leses, hva en forside og bakside er, at man utforsker en og en side i riktig rekkefølge, leseretning og tempo. En god rollemodell kan også bruke stemmen for å gi enda mer spenning og forståelse til innholdet. Følg barnets initiativ, sørg for å ha god tid og at man kan oppholde seg et sted hvor lesingen kan foregå uforstyrret.

Etablering av felles oppmerksomhet

Lesing av taktil bok legger opp til et tett samspill mellom den som leser boken og den som blir lest for. Boken blir et felles fokus, og en skaper mening sammen ved å snakke om det man leser. Når du leser boken er det viktig å

- Være oppmerksom på barnets initiativ
- Snakke om det dere leser
- Stille spørsmål eller undre seg sammen om hva som skjer i fortellingen.
- Kjenne på illustrasjonene og teksten ved å bruke hånd over hånd-metoden og kommentere det en kjenner på.

Ulike måter å etablere felles oppmerksomhet på

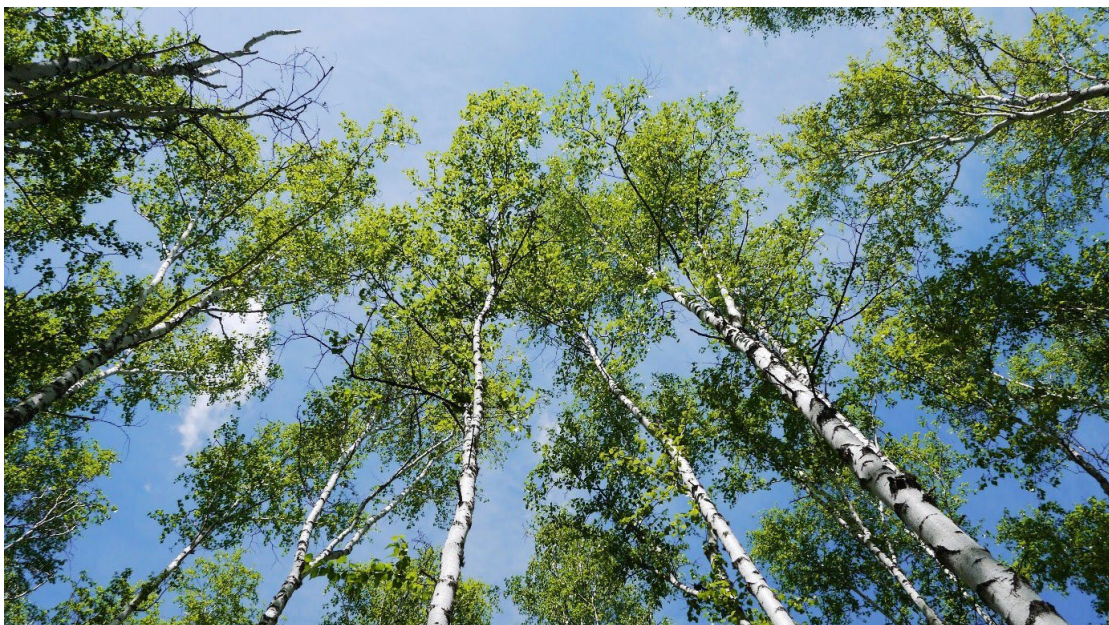
- En-til-en aktivitet
- Fellesaktivitet med flere
- Lese sammen med og dele med familie og venner som en sosial aktivitet

Hvis barnet skal lese boken sammen med jevnaldrende er det viktig at barnet er den som viser frem boken til de andre. Barnet må sitte med den som leder samlingsstunden for å ha tilgang til sin taktile bok. Å lese den taktile boka i en samlingsstund kan ha en positiv effekt på engasjement rundt den taktile boka for hele barnegruppa. Har barnet for eksempel et kort oppmerksomhetsspenn må man tilpasse lesestunden deretter.

Viktig å tenke på når du skal lage en taktil bok

Tenk taktilt, ikke visuelt

Det vesentlige er den taktile opplevelsen av boken, ikke «hvordan den ser ut». For eksempel en modell av en bjørk som viser hele bjørka med stammen, grenene og bladene i en bok vil kunne være veldig abstrakt for barnet. I stedet kan du bruke taktilt materiale som kjennes ut som stammen på bjørka, og da vil det kunne gi mer mening. Du må da være sikker på at barnet har kjent på bjørkestammen, og blitt bevisstgjort om at det er et tre som heter bjørk. Da vil det kunne det gi mening for barnet som utforsker den taktile illustrasjonen.

Boken må tåle utforsking

- Alt som er limt inn i boken må sitte godt fast.
- Pass på at det ikke er noe som er giftig, eller skarpt i boken.
- Bruk gjerne bøker i tykk kartong som ikke bøyer seg når man blar i boken. Boken bør ha enkle taktile illustrasjoner, og velger du å ha tekst bør det være en liten mengde tekst på hver side. Med enkle illustrasjoner menes det at du bør ha lite materiale og få detaljer på hver side, og ikke ha noe «pynt».
- De taktile illustrasjonene bør være på en størrelse som gjør at barnet kan få oversikt over hele illustrasjonen med hånden sin. Tenk på barnets håndflate og ikke lag den taktile illustrasjonen større enn den.
- Ha teksten på samme sted på sidene slik at det blir forutsigbart for barnet hvor teksten på sidene befinner seg. Et tips er å ha teksten på venstre side og den taktile illustrasjonen på høyre side.
- Unngå perspektiv (se bildet under av ett fjellandskap med mange detaljer) og ikke gjem et objekt bak et annet.

Hvordan lage en personlig taktil bok

På de neste sidene får du en steg-for-steg-beskrivelse av hva du trenger av utstyr, hvordan velge tema og materialer samt utforming av innholdet i boken. Du får også se eksempler på utforming av bok som fungerer bra og et eksempel som illustrerer hva som ikke vil fungere.

Til slutt får du noen tips til hva som er lurt å gjøre når du skal ta boken i bruk med barnet for å skape en positiv aktivitet som bidrar til leseglede.

Dette trenger du for å lage en taktil bok

- Saks
- Materiale
- Limpistol og lim
- Noe å lime de taktile illustrasjonene på. For eksempel en blank bok.
- Du kan bruke et skjerf, større tørkle eller annet for å dekke øynene dine. Dette tar bort ditt visuelle fokus når du skal velge ut materiale til boken.
- Hvis du skal ha tekst til boken så trenger du dymo, spritusj (visuell skrift) og Braille labeller (punktskrift)
- Ett A3-ark Blyant Viskelær
- Post it-lapper

Utstyr du trenger for å lage en personlig taktil bok.

Braille labeler.

Valg av tema til boken

Når du skal planlegge tema for boken og utformingen så kan disse spørsmålene være til hjelp:

- Hva er barnets interesser og hvilke tema kan bidra til å motivere barnet for å lese?
- Har barnet taktile erfaringer tilknyttet dette temaet?

Hvis barnet ikke har eller har liten erfaring med bøker så er et godt utgangspunkt å fokusere på barnets interesser og motivasjon. Start med et tema barnet har taktile erfaringer med.

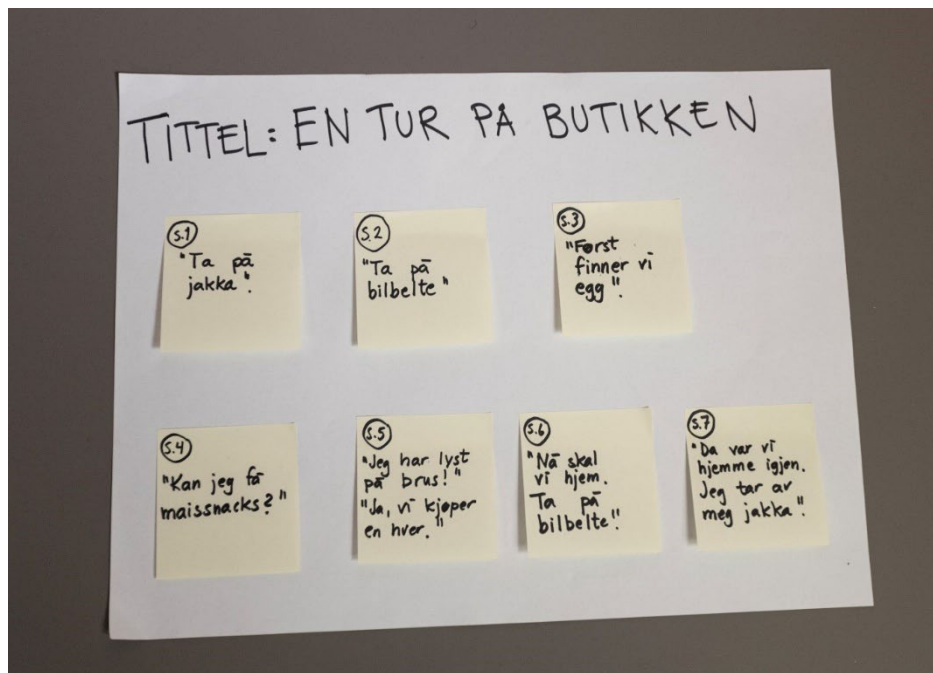
Forslag til tema:

- Følebok
- Tur i skogen
- På butikken
- Svømming
- Ridning
- Sanserommet
- Hjemme
- Hunden min
- På badet
- Bursdagen min

Storyboard for å planlegge boken

Nå er du kommet i en mer detaljert del av prosessen. Ved å bruke storyboard må du tenke på og skrive opp detaljer som:

- Hvordan skal forsiden være?
- Hvor mange sider skal boken ha?
- Skal boken inneholde tekst? Visuell tekst og/eller punktskrift?
- Hvis barnet en synsnedsettelse og har noe utbytte av farger, har materialene gode kontraster?
- Hvis boken skal ha tekst, hva skal stå av tekst?
- Hva skal de taktile illustrasjonene forestille?

Et eksempel på storyboard.

Forsiden

Forsiden kan gjerne formidle noe av "essensen" i boken, slik at tema blir gjenkjennbart. Den kan ha noen få taktile detaljer, men ikke for mange. En tekstlinje på forsiden (tittel) skal si noe om innholdet i boken og som kan skape en nysgjerrighet.

Antall sider

Boken kan ha så mange sider du ønsker, men den boken vi har brukt her kan ha seks eller ti sider.

Bruk av visuell tekst og punktskrift

Det varierer om man bruker tekst i en personlig taktil bok. Ved å bruke både visuell- og punktskrift er fordelene at den som leser boken vet hva historien handler om og barnet som blir lest for blir kjent med teksten. Det kan også være mulig med lekeskrift. Dette er for at barnet skal bli kjent med skriftspråket og leke med det. Hvis teksten skal være med bør den være korte enkle setninger, men med nok innhold til at alle kan lese den, uten at man vet historien fra før.

Valg av taktile illustrasjoner

Når du skal planlegge hva de taktile illustrasjonene skal forestille blir det viktig å fokusere på det taktile, og ikke det visuelle. For seende kan det være mange detaljer i et visuelt bilde, mens i en taktil illustrasjon er det enkle det beste. La den taktile illustrasjonen inneholde få detaljer slik at den blir mer gjenkjennbar. Hvis den taktile

Utforming

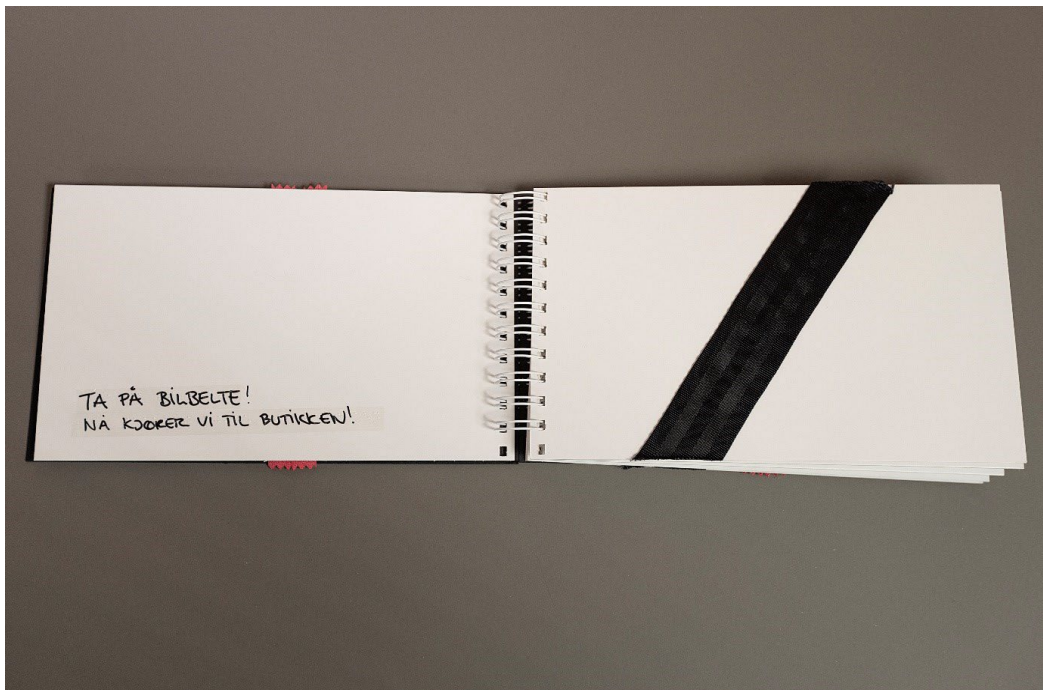
Teksten kan skrives på en egen side for å rydde mellom tekst og den taktile illustrasjonen. Du kan også ha tekst under den taktile illustrasjonen, men vær oppmerksom på at det kan forstyrre barnet ved at det blir mange detaljer å holde rede på når barnet leser.

Tips til innkjøp og bruk av materialer

- Bøker med blanke sider
- Hobbybutikker
- Gi bort-sider på nett
- Ulike matvarebutikker
- Melkekartonger, eggkartonger, tannkrem-topper, brus-topper,
- Stoff av gamle gardiner, duker og håndklær
- Samle skatter ute som for eksempel kongler, steiner, mose, tre

Eksempel på taktil bok med fokus på det taktile

For å illustrere at vi skal kjøre til butikken, er en del av et bilbelte valgt istedenfor å bruke en lekebil. Barnet som er blinde, har kanskje ingen erfaring med at en bil for eksempel har fire hjul og fire dører. Men et bilbelte er gjenkjennbart og er en naturlig del av det å kjøre bil.

En åpen taktil bok, med visuell- og punktskrift på den ene siden. Taktile illustrasjon på den andre siden skal forestille ett bilbelte.

Eksempel på en taktil bok hvor fokuset er på det visuelle

I dette eksemplet er det fokus på det visuelle. Dette viser vi for å gi et eksempel på hva som ikke fungerer i en taktil bok. I boka på bildet er det flere eksempler som ikke vil gi mening med mindre barnet har taktil erfaring med at disse tingene kjennes akkurat slik ut.

- Hvis barnet ikke har blitt vist gjennom å bruke sin taktile sans at en bil har fire hjul, og fire dører, vil ikke en lekebil gi mening.
- Enhjørninger er vanskelig å forklare hva er når du ikke har mulighet til å kjenne på, lukte og føle en enhjørning ettersom det er en fiktiv figur.

En åpen taktil bok med fokus på det visuelle. Bildet viser en lekebil på en vei, med hjerte pynt og enhjørninger i mykt materiale.

Introduksjon av boken for barnet

Når boken skal introduseres til barnet er det flere ting som kan bidra til å skape en positiv aktivitet der lesing bidrar til glede og spenning i hverdagen:

- Klipp ut litt av hvert materiale som er brukt i boken.
- Sett dere gjerne ned sammen og kjenn på de materialene som er klippet ut før selve boken introduseres. Snakk om tema for boken og hva de ulike taktile materialene skal forestille.

- Når dette har blitt gjort, kan dere sammen kjenne i den taktile boken.
- Hvis barnet signaliserer at det er ferdig med å lese, legg boken bort og avslutt aktiviteten for å bevare en positiv opplevelse.
- Aktiviteten kan gjerne ha en fast start og en fast avslutning slik at det blir forutsigbart. Dette kan markeres ved at man alltid leser på samme sted, eller at man bruker sanger.
- Bruk gjerne lyd til den taktile boken. Handler boken om biltur, kan du ta opp lyder fra en biltur og bruke lydene under lesing av den taktile boken.

Materialene som er klippet ut brukes som forberedelse til å lese den taktile boken.